

DANIEL HVIDT PINX

Johannes Brøndum - Nielsen

III

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN

2. december 1881 – 9. marts 1977

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 8. december 1977

Af Poul Lindegård Hjorth

Den 9. marts i år døde et af vort Selskabs ældste og mest trofaste medlemmer, professor, dr. phil. Johs. Brøndum-Nielsen, i en alder af mere end 95 år.

Han havde levet så længe, virket så meget og haft en så vidtrækkende betydning, at det kan føles som en næsten uoverkommelig opgave at skulle give et indtryk af ham. Meget må naturligt blive andenhånds, når opgaven skal løses af en sildefødning, der ikke har kendt den unge og modne mand, kun den aldrende universitetslærer og den pensionerede professor. Og om fuldstændighed kan der ikke blive tale. Den fortrinlige bibliografi, der udkom til hans 80 års fødselsdag, omfatter hele 1224 numre, og produktionen blev fortsat i rigt mål, til pennen faldt ham af hånden; for denne fortsættelse vil der blive gjort rede i et kommende nummer af det tidsskrift, hvis redaktør han var fra 1926, *Acta Philologica Scandinavica*, hvortil der altså kan henvises. Det ville også føre for vidt her at opregne de hartad utallige formands- og redaktørhverv, han har bestredet, de mange lærde selskaber, han har været medlem og æresmedlem af, osv.; herom må henvises til de gængse opslagsværker.

Johs. Brøndum-Nielsen var født den 2. december 1881 i Hejlskov ved Limfjorden, men voksede op i Brudager på Sydøstfyn, hvor hans fader var lærer. Egnens sprog kom han ikke til at tale, men dialekten blev ham fortrolig som et af de sprog, han havde i øret.

Tidligt lagde han en større lærelyst for dagen, end regelret skolegang kunne tilfredsstillere. Hos pastor Bastrup i Gudme modtog han privatundervisning i latin, græsk, fransk og italiensk, og hos seminarielærer Friis i Skårup læste han bl. a. dansk og historie. Naboskabet med Skårup var vel i øvrigt afgørende for, at han i første omgang fik en seminarietud-

nelse, ikke en studentereksamen. Han blev optaget på Skårup seminarium i 1899 og dimitteret herfra 1902. Derefter gik hans vej til København, hvor han i 1904 blev student med udmærkelse fra Lang og Hjorts kursus.

Sine erindringer fik han aldrig skrevet, hvad man må beklage, når man ser de få offentliggjorte tilløb dertil, præget som de er af hans stærke hukommelse og sikre karakteriseringsevne. Om hans studietid, fra han i 1904 påbegyndte til han i 1910 afsluttede konferensen i nordisk filologi, foreligger derfor ikke meget. Han har ved forskellige lejligheder kort omtalt sine lærere. Den højt fortjente Ludvig Wimmer, på det tidspunkt nok en træt og bitter mand, gav ham næppe megen inspiration; han huskede ham som en »knap og klar Underviser til Skoleembedseksamen, og intet mere«. Større betydning fik antagelig Finnur Jónsson og især Verner Dahlerup, grundlæggeren af den store danske ordbog og – hvad der i denne forbindelse er det vigtigste – den, der direkte satte Brøndum-Nielsen i gang med hans første større videnskabelige arbejde. I doktorbiografien takker han for »sproglig belæring og venskabelig hjælp . . . især professor Verner Dahlerup, magister P. K. Thorsen og dr. phil. Marius Kristensen«, og han har senere givet udtryk for, at han navnlig satte pris på P. K. Thorsen, »en lærd og grundig Forsker, men af ufordærvet Almuetype, en diskussionslysten Sokratiker, en Skepticus og Modsiger«, valkendorfianer som han selv. Hvor meget han direkte har lært af de nævnte, er dog et åbent spørgsmål. Det er mest nærliggende at forestille sig, at han var sin egen, velbegavet, systematisk arbejdende, ambitiøs.

Sit videnskabelige svendestykke leverede han allerede før konferensen, og at han var en af dem, man fagligt stillede store forventninger til, fremgår bl. a. af, at han i 1911 hørte til de stiftende medlemmer af Det danske Sprog- og Litteraturselskab og snart blev betroet meget ansvarsfulde opgaver ved to af det nystiftede selskabs største foretagender. Men støtteligheder for lovende unge videnskabsmænd var jo dengang yderst begrænsede, og i en årrække tjente han da til dagen og vejen som lærer ved Den danske Realskoles Seminarium og Statens Lærerhøjskole. Det kunne se ud til, at han har haft fuldt op at gøre; men han var – og forblev – en vældig arbejder, og allerede i 1914 kunne han forsvare sin doktordisputats.

Efter disputatsen virkede Brøndum-Nielsen jævnsides med sit øvrige arbejde som privatdocent ved universitetet, og i årene 1916–20 holdt han i efterårsmånederne også forelæsninger ved Uppsala universitetet, hvor han således, som han selv udtrykte det, oparbejdede lektoratet i dansk.

I 1919 blev han fast knyttet til Københavns universitet som docent, og da Verner Dahlerup trak sig tilbage, blev Brøndum-Nielsen i 1926 hans efterfølger som professor i nordiske sprog. I denne stilling virkede han til sin pensionering i 1952. Og efter den tid blev det forundt ham at leve og arbejde i endnu 25 rige år.

Til et foreløbigt overblik over Brøndum-Nielsens produktion kan man nå ved at operere med en kombination af kronologi, emneområde og publikationsform. Herved tegner sig en opdeling i tre faser, der selv sagt ikke er skilt ved skarpe grænser, men væsensforskellige i kernen.

Den første fase omfatter tiden fra de senere studieår til begyndelsen af 1930'erne, meriteringens og etableringens periode. Der går en lige linie fra den unge, videnskabeligt så tidligt modne konferensstuderendes første udgivelsesarbejde over disputatsen og frem til de håndbøger, hvormed professoren lagde en sikker grund for studiet af ældre dansk. I denne fase fremkommer den første del af Brøndum-Nielsens hovedværker.

Den anden fase strækker sig fra begyndelsen af 1930'erne til pensioneringen. I denne fase er Brøndum-Nielsen overordentlig produktiv som ordbogsredaktør, men sideløbende hermed har han faste dagbladsspalter, hvori han behandler ikke blot sproglige, men også kulturhistoriske og litterære emner, og hans stærke litterære interesser manifesterer sig tillige i flere udgaver og samlinger af litteraturhistoriske studier. Der går forbindelsestråde mellem de forskellige grupper inden for fasens meget store produktion, men der er mindre ligeløb inden for helheden end i første fase. Den indre sammenhæng er måske i væsentlig grad mentalhygiejnisk bestemt: på den ene side ordbogsredaktørens isolation og strenge bundethed til stoffet, på den anden side dels dagbladsskribentens berøring med brede kredse, dels con amore-præget beskæftigelse med selvvalgte emner.

Mens det er svært at hæfte en dækkende etiket på denne fase, giver det næsten sig selv, at den tredje fase, der omfatter tiden fra pensioneringen, må benævnes fuldførelsens periode. Ordbogsarbejdet bliver bragt til afslutning, de litterære studier fra anden fase afrundes, men det iøjnefaldende karakteristikon er, at Brøndum-Nielsen nu vender tilbage til linien fra første fase: han leverer endnu et antal tungtvejende tekstudersøgelse, og han viderefører og afslutter arbejdet med sin monumentale gammeldanske grammatik. Til denne fase hører således den anden del af hans hovedværker.

Som nævnt var det Verner Dahlerup, der satte Brøndum-Nielsen i gang med hans første større videnskabelige arbejde. Allerede i Brøndum-Nielsens andet studieår foreslog Dahlerup ham at udgive de hidtil uudgivne gamle danske dyrerim. Efter Brøndum-Nielsens senere bedømmelse, der ikke ægger til modsigelse, var denne opfordring nærmest letsindig; hverken Dahlerup eller Brøndum-Nielsen var på forhånd klar over »Opgavens farlige Vanskeligheder« af palæografisk, sproglig og editionsteknisk art. Så meget mere imponerende er det da, at Brøndum-Nielsen i alle væsentligere henseender løste opgaven solidt og forsvarligt. Udgaven fremkom 1908–09. Hans eget udbytte af arbejdet var meget betydeligt; bl. a. lagde han her grunden til sit indgående kendskab til dansk palæografi og sin dybe fortrolighed med sproget i den yngre middeldanske periode.

I disse år beskæftigede han sig også med folkevisesproget, der blev emnet for hans magisterforelæsning i april 1910, »De danske folkevisers betydning i sproglig henseende«. Forelæsningen blev senere trykt (og genoptrykt). Af gode grunde har den oversigtens karakter, men den hævder sig den dag i dag som et af de faktisk meget få bidrag til en egentlig filologisk behandling af folkeviserne. Det var Brøndum-Nielsens tanke at gå videre ad denne vej; men der blev kaldt på hans arbejdskraft til andre vigtige opgaver.

Da Det danske Sprog- og Litteraturselskab blev stiftet, var der én opgave, der mere end nogen anden trængte sig på, nemlig udgivelsen af de gamle danske landskabslove. Denne opgave var imidlertid af skræmmende omfang, og det var velkendt, at højt kvalificerede videnskabsmænd tidligere havde måttet opgive at løse den. Netop den opgave blev overdraget til den unge magister Brøndum-Nielsen, og han overvandt de vanskeligheder, som forgængerne var strandet på. Han begyndte i en anden ende end de, nemlig ved Skånske Lov, og det lykkedes ham efter utallige gennemlæsninger og kollationeringer at få bragt orden i det store håndskriftmateriale – ca. 200 håndskrifter – ved hjælp af nøglesteder og typevarianter, der muliggjorde en inddeling i grupper og redegørelse for disse gruppers slægtskab. Denne metode blev afgørende for værkets gennemførelse. Som tingene videre udviklede sig, kom Brøndum-Nielsen kun til at udgive en mindre del, nærmere bestemt tekst I og II af Skånske Lov, der udkom 1920–21, mens resten blev overdraget andre udgivere, men under Brøndum-Nielsens ledelse.

Ved arbejdet med lovudgaven erhvervede Brøndum-Nielsen sig et enestående kendskab til endnu en gammeldansk sprogform, den fornemste

af dem alle, skånsk fra omkring år 1300; og denne indtil da noget oversete og uklart bestemte sprogform indsatte han i sine senere arbejder på den fremskudte plads, som den med rette må indtage i dansk sproghistorie. Han fremdrog af delvis glemsel flere utilstrækkeligt udnyttede håndskrifter af Skånske Lov, fx B 69 og ikke mindst det vigtige B 74, måske det ældste håndskrift på dansk, der først ved hans arbejde opnåede sin retmæssige status som en af de mest værdifulde kilder til belysning af ældre middeldansk. Mange andre gevinster kunne nævnes, naturligvis også den, at han yderligere uddybede sin palæografiske indsigt. Men her kan det være tilstrækkeligt at minde om, at han, netop fordi han var den første, der tilbunds-gående arbejdede med gammelskånsk som en dansk sprogform, blev i stand til at korrigere en række ældre fejlbestemmelser, der byggede på uklare forestillinger om forholdet mellem på den ene side fornsvensk og på den anden side gammeldansk, herunder skånsk. Således kunne han efterhånden udvide det middeldanske kildemateriale meget væsentligt ved at tilbageerobre tekster, der tidligere med urette var blevet anset for svenske: *Kølnerverset*, *Mariaklagen*, *Sjælens Trøst*, *Christi Opstandelse*, postillen i Uppsala-håndskriftet C 56.

De opgaver, som var stillet ham af andre, gjorde ham fortrolig med dansk sprog i middelalderen. I arbejdet med sin disputats udvidede han sit personlige erfaringsområde til også at gælde reformationstidens dansk.

Disputatsen, »Sproglig Forfatterbestemmelse« (1914), behandler nogle tekster, der er os overleveret fra begyndelsen af det 16. århundrede: *Christian II's Ny Testamente*, Hr. Michaels Rimværker og de tre ældste danske skuespil. Blandt dens resultater må især fremhæves påvisningen af, at *Christian II's Ny Testamente* har haft tre oversættere, der oven i købet kan bestemmes ved navn: morsingboen Chr. Vinther, skåningen Hans Mikkelsen og – dog med plads åben for en lille tvivl – skåningen Henrik Smith. Hovedsagen er imidlertid, at bogen demonstrerer en metode, som Brøndum-Nielsen også flere gange senere praktiserede, smidigt og indfølelse. Metoden har til formål at bestemme den forfatter, der som egentlig forfatter eller blot som bearbejder eller oversætter har formet sproget, og alt efter overleveringens art må der snart bygges på ortografi og på lyd- og bøjningsforhold, snart på ordvalg o. l. At disputatsens demonstration af metoden blev så overbevisende, kan siges at bero på, at de valgte tekster egner sig oplagt til den; men det kræver lærdom og sporsans at vælge dem. I øvrigt er det en metode, der stiller store krav til sin benytter i retning af at administrere et kvalificeret skøn. Der er givetvis i *Sproglig Forfatterbestemmelse* steder, som ikke honorerer en eftertids

strengere fordringer til bevisførelse eller sandsynliggørelse. Det samme gælder Brøndum-Nielsens senere arbejder af tilsvarende art. Men normalt har man den fornemmelse, at Brøndum-Nielsen har ret, også selv om hans beviser ikke er bindende. Sagen er, at han havde en så sikker føling med tekster, at han kunne omfatte deres sprogform som en totalitet.

Da Verner Dahlerups arbejde med den store danske ordbog truede med at gå i stå, påtog Det danske Sprog- og Litteraturselskab sig i 1915 at videreføre det. Til dem, der da blev sat ind, hørte Brøndum-Nielsen. Han var med til at redigere det prøvehæfte, som ministeriet og Carlsbergfondet havde ønsket at se, og han medvirkede ved udformningen af principperne for ordbogens brug af lydskrift. Og jævnsides med sine utallige andre gøremål var han derefter som redaktør og gennemlæser medarbejder ved Ordbog over det danske Sprog fra først til sidst, altså i mere end en menneskealder. I alt redigerede han næsten 7.500 spalter, hvilket vil sige op mod en femtedel af hele ordbogen eller godt og vel 5 af dens bind. Denne – sandelig heller ikke ringe – indsats er hans vigtigste bidrag til studiet af nyere dansk.

Tidligt indså Brøndum-Nielsen dialektstudiets fundamentale betydning for sprogforskningen. Fra første færd er den dialektgeografiske synsvinkel stærkt fremtrædende i hans arbejder, og kort efter sin ansættelse ved universitetet holdt han – i forårssemestret 1920 – den serie forelæsninger, der senere, i ikke meget afvigende form, blev til bogen »Dialekter og Dialektforskning« (1927, 2. opl. 1951). Hensigten var »at give især de Studerende ved Universitetet et Grundlag for almen Sprogopfattelse og Sprogvurdering, en Realitetsbasis for nordisk Sproghistorie og et Korrektiv til Sproghistoriens tit noget grove skematiske Regler samt gennem en Redegørelse for Dialektforskningens Standpunkt i andre Lande at pege paa nye Veje og nye Maal for den hjemlige Forskning og tilskynde til en stærkere Sysselsættelse med de danske Folkemaal«. Det må siges, at hensigten blev nået i usædvanlig grad. Der blev lagt et grundlag for universitetsundervisning i dialektologi, og den senere tids førende danske dialektologer har samstemmende bevidnet bogens igangsættende værdi; Dialekter og Dialektforskning er, siger Poul Andersen, »den Bog, der mere end nogen anden har været Inspirationen for vor Generation af nordiske Filologer«.

Bogen er delt i to hovedafsnit, hvoraf det første behandler dialektforskningens metoder og resultater, det andet nordiske dialektforhold. I det første hovedafsnit giver Brøndum-Nielsen en historisk og principiel

redegørelse for den europæiske dialektologi (med særlig vægt på fransk, schweizisk og tysk forskning). Det andet indledes med en oversigt over hovedtræk af de nordiske dialektejendommeligheder, hvor den dialektgeografiske metode tjener til belysning af grundlæggende forhold i nordisk sproghistorie; derefter registreres og diskuteres en række danske dialektskel; og endelig slutter bogen med instruktive oversigter over de danske hoveddialekters vigtigste karakteristika, idet Brøndum-Nielsen her bl.a. bygger på fremstillinger, der ved hans universitetsøvelser blev udarbejdet af Ellen Raae, Poul Andersen og Kr. Hald.

Hvad der gør denne introduktionsbog så central i forfatterskabet, er måske især, at den – formentlig i højere grad end noget andet arbejde af Brøndum-Nielsen – aflægger vidnesbyrd om vid horisont, sikkert overblik over europæisk forskning. Hertil kommer, at den giver interessante bidrag til belysning af sin forfatters personlige afklarethed i forholdet til de stridende sprogvidenskabelige skoler, der var hans nærmeste forudsætninger. Endelig var – og er – det en nyttig bog, på smukkeste måde præget af sin forfatters evne til at tilvejebringe overblik over et stort og ofte genstridigt materiale.

Skulle man pege på to og kun to hovedværker inden for Brøndum-Nielsens produktion, måtte Dialekter og Dialektforskning blive det ene.

Det andet, allerede ved sit omfang unægtelig mere iøjnefaldende, antagelig også som standardværk det mest livskraftige, måtte med indlysende selvfølgelighed blive det værk, der ligesom i en sum samler Brøndum-Nielsens livslange gerning i videnskabens tjeneste, »Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling« I–VIII (1928–74).

Gammeldansk Grammatik behandler sproget i den gammeldanske periode, her bestemt som perioden fra ca. 800 til godt 1500. Den er et pionerarbejde, tilvejebragt uden nævneværdig støtte i hjemlige forarbejder, hvorimod Brøndum-Nielsen i en vis udstrækning har kunnet hente inspiration hos svenske sprogforskere som Adolf Noreen og – især – Axel Kock, »Mesteren og Vennen«, hvem bind I er tilegnet; men fremfor alt bygger han på sine egne omfattende samlinger.

Et embryonisk forarbejde til Gammeldansk Grammatik havde Brøndum-Nielsen leveret allerede ved privatforelæsninger i foråret 1916, men hans planer tog først fastere form efter universitetsansættelsen. I 1924 påbegyndte han de forelæsninger, som dannede grundlag for bind I, og så var arbejdet for alvor sat i gang. Det gik stærkt i begyndelsen. Bind I udkom i 1928, bind II i 1932; dermed var lydhistorien behandlet. I 1935 blev der taget hul på formlæren med bind III, der behandlede substan-

tivernes deklination; men så så det også ud, som om værket skulle gå i stå. Udgivelsen blev først genoptaget, da forfatteren forlængst havde passeret, hvad man kalder støvets år. Takket være en årlig bevilling fra Carlsbergfondet kunne Karl Martin Nielsen knyttes til arbejdet, og på grundlag af hans foreløbige redaktion udformede Brøndum-Nielsen da manuskriptet til bind IV (om adjektiver, adverbier og numeralier), der udkom i 1962. Derefter gik det igen stærkt, nu med stadig støtte fra Karl Martin Nielsen, hvis betydning for arbejdets gennemførelse må vurderes meget højt; uden hans hjælp var, siger Brøndum-Nielsen, »Arbejdet næppe . . . blevet mig overkommeligt«. Det vældige bind V om pronominerne udkom i 1965, de to første af de i alt tre bind om verberne i 1971, og i sin alders 93. år kunne Brøndum-Nielsen da »med undrende Tilfredshed« konstatere, at værket var afsluttet med bind VIII, der forelå i 1974 (1973, siger titelbladet, men det er udtryk for en for højt spændt optimisme).

Med denne oversigt over udgivelseshistorien er indholdet samtidig antydet: gammeldansk lyd- og formlære. Efter den oprindelige plan skulle også syntaksen have været behandlet, men det nåede Brøndum-Nielsen ikke.

De to bind om lydlæren har en ensartet disposition: først gøres der rede for lydforhold, der går tilbage til indoeuropæisk og urgermansk, så for fællesnordiske lydudviklinger og endelig for gammeldanske lydudviklinger, inddelt efter udviklingens artikulatoriske karakter. Tilsvarende medtager fremstillingen af formlæren altid oplysninger om systemets forudsætninger i ældre sprogtrin, og så følger en minutøs gennemgang af udviklingen i gammeldansk, disponeret efter stammer og klasser.

Adkomst til at blive taget under behandling har principielt enhver form, der optræder i en gammeldansk tekst; i praksis sætter det menneskeligt overkommelige naturligtvis grænser, men de må siges at være vide. Princippet indebærer, at det er uden betydning, om en form ligger på linien til det kommende rigsmål eller har paralleller i senere dialekter eller bare er besynderlig. Det hele skal forklares og bringes på plads, og ofte er det ikke mindst særformerne, de påfaldende undtagelser, der tildrager sig forfatterens opmærksomhed og optages til behandling i anmærkninger, der kan svulme op til hele afhandlinger.

Dokumentationen er særdeles solid, og henvisninger til andre behandlinger i faglitteraturen gives med rund hånd. Af disse omstændigheder kunne nogen måske forledes til at tro, at der er tale om en upersonlig katalogagtig opremsning. Intet kunne være mere forkert. Gammeldansk

Grammatik er i høj grad præget af forfatterens personlighed og klare stillingtagen. Hans tolkninger er – med et træffende ord, der allerede er brugt flere gange af andre – myndige. Karakteristisk for ham er den formel, hvormed fagfællers afvigende synspunkter blev introduceret i de første bind: »anderledes, men urigtigt:«; den blev senere kortet ned til et lakonisk »anderledes:«, der imidlertid er ganske synonymt med den fyldigere variant.

Det første bind af Gammeldansk Grammatik indledes med et motto, der er hentet fra en af dansk sprogvidenskabs pionerer, Folmer Dyrhund: »Lad os for Alting, hvad enten vi vælge vort Udgangspunkt i Nutiden eller i Fortiden, bygge fra Grunden af«. Og Brøndum-Nielsen byggede fra grunden af. Det bygningsværk, han kunne lægge sidste hånd på i sin høje alderdom, udgør det selvfølgelig, solide fundament for alt videre arbejde med dansk sproghistorie. Han har selv udtalt, at han nødigt ville påtage sig en editionsopgave uden at have Gammeldansk Grammatik til rådighed. Det synspunkt kan man uden videre tilslutte sig, ja for en eftertids nordiske filologer er det næppe muligt at forestille sig, hvordan man i det hele taget skulle klare sit arbejde uden at have Gammeldansk Grammatik ved hånden.

Det betyder naturligvis ikke, at værket er hævet over kritik, og kritik er da også blevet fremført.

Af mindst metodisk rækkevidde, men ikke derfor uvæsentlig er den kritik, som skyldes studiefæller, hvis forudsætninger i det store og hele faldt sammen med forfatterens. Denne kritik samler sig dels om de talrige detailundersøgelser, hvoraf mange i sagens natur har ført til diskutabile resultater, dels om den udtalte – og legitime – tilbøjelighed til at bringe alt på plads inden for systemet. Marius Kristensen kan stå som eksponent for denne kritik. I sin artikel om Brøndum-Nielsen i Dansk biografisk Leksikon omtaler han de da udkomne bind af Gammeldansk Grammatik med skyldig respekt, men finder dog, at værket, som Brøndum-Nielsens arbejder i det hele, undertiden er præget af »vel stor Skarpsindighed«, og ved en anden lejlighed har han udtrykt sit forbehold således: »Når jeg ser forskere som Axel Kock og Johs. Brøndum-Nielsen prøve deres kræfter på forklaringen af *ulv* eller *magle*, beundrer jeg deres mod men sandelig ikke deres resultater«.

Alvorligere, i hvert fald tilsyneladende mere tungtvejende er den kritik, som strukturalisterne rettede mod Gammeldansk Grammatik: fremstillingen er atomistisk, den skiller, hvad der rettelig bør ses i sammenhæng. De mange detailudregninger i lydhistorien giver indtryk af en lang

række isolerede foreteelser, ikke af den systembetingede dynamik, ikke af helhed og sammenhæng. Noget tilsvarende gælder bøjningslæren, som er bygget op på det morfologiske system, der var gældende ved den gammeldanske periodes begyndelse, og som skal læses med meget vågen opmærksomhed, hvis man skal blive klar over, at forholdene ved middelalderens udgang var stort set som i dag.

Imidlertid er det tvivlsomt, om der er hold i den kritik. En ting er givet: hvis Brøndum-Nielsen havde ændret værkets plan i takt med omorienteringer inden for sprogvidenskaben, ville resultatet være blevet et ganske usammenhængende arbejde, der næppe lod sig anvende som håndbog; han var reelt bundet til at fuldføre efter sin oprindelige disposition. Men den disposition giver også Gammeldansk Grammatik en klarhed, der gør det let at finde frem til den ønskede oplysning. Materialet er fremlagt i smuk orden og tolket kyndigt af en videnskabsmand, der var dybt fortrolig ikke blot med periodens sprog som helhed, men også med sprogformen i de enkelte kilder. Det står en eftertid frit for at omtolke, at indsætte fænomener i anden sammenhæng; men Gammeldansk Grammatik vil bevare sin værdi som et umisteligt hjælpemiddel.

Værket kan bl.a. ses som svar på de studerendes efterlysning af en systematisk fremstilling, og af forordet til bind I fremgår det, at Brøndum-Nielsen ved udarbejdelsen har taget hensyn til, at bogen foreløbig skulle kunne bruges som erstatning for en kortere lærebog ved universitetsundervisningen. Denne kortere lærebog er for resten ikke kommet endnu, men savnet føles næppe stærkt, da universitetsundervisningen nu om stunder stort set har opgivet sproghistorien. Før verden i så henseende gik af lave, tjente Gammeldansk Grammatik faktisk det angivne formål. Den opnåede i denne funktion en berømmelse, der sandheden i ære nok nærmest må betegnes som herostratisk. Gammeldansk Grammatik har givetvis bragt mange af de danskstuderende, der ikke interesserede sig brændende for sproghistorie, til fortvivlelsens rand; men lige så sikkert er det, at den har lært mange at læse, og nogle af dem har den skænket en ikke blot intellektuel, men også æstetisk nydelse ved sin faste opbygning og sine præcise og velafvejede formuleringer.

Det har været uomgængeligt her at gøre Gammeldansk Grammatik til genstand for en relativ fyldig omtale, eftersom den indtager en så dominerende plads i Brøndum-Nielsens forfatterskab. Prisen bliver, at en række andre værker må behandles ret kortfattet, hvilket i og for sig er uretfærdigt.

I universitetets festskrift til Christian Xs 60 års dag offentliggjorde

Brøndum-Nielsen det næste led i sin kæde af sproglige forfatterbestemmelser. Undersøgelsens genstand var denne gang en så central tekst som den danske rimkrønike, hvis tilblivelse er ganske dunkel. I »Om Rimkrønikens Sprogform og Tilblivelse« (1930), som disse studier hedder, påviser Brøndum-Nielsen, at de forskellige afsnit har forskelligt sprogpræg, om end det på grund af den stedfundne bearbejdelse ikke er muligt at afdække alle de gamle støberande. Til særlig undersøgelse og karakteristik optager han Amlæth-afsnittet, der har en livligt fortællende stil med tilslutning til hverdags sproget, kongedatter-eventyrene, som viser forbindelse med folkevisen og især den mundtlige eventyrfortælling, og Torkil Adelfars rejser, der vidner om bevidst kunst. Af de markante forskelle mellem de enkelte afsnit drager han den slutning, at det må være rigtigst at se Rimkrøniken som et værk, der har krævet flere forfatters medvirken. M.h.t. dateringen når han på grundlag af sprogformen til det resultat, at krøniken ikke er blevet til over et længere tidsrum, men snarest helt og holdent tilhører det 15. århundredes sidste halvdel. Som det nok vil være fremgået, tager han i disse konklusioner stærkere forbehold, end han har for vane. Deri gør han utvivlsomt ret. Det vil være svært, for ikke at sige umuligt, at nå til helt sikre resultater, og diskussionen er da også gået videre. Men det står fast, at Rimkrønikebogen er en elegant undersøgelse, hvis delresultater, navnlig de fine sproglig-stilistiske karakteristikker af udvalgte partier, har blivende værdi.

Brøndum-Nielsens bidrag til nyere litteraturhistorie vidner om interesse for især Bødtcher, Poul Møller, Wied og Stuckenberg: han udgav Bødtcher-manuskripter (1939) og leverede en udgave af Bødtchers samlede digte (1940); arbejdet med Poul Møller resulterede i bogen »Poul Møller Studier« (1940), hvori han bl.a. søgte at sandsynliggøre, at Møller var forfatteren til den anonyme travesti Smørialis' Digtervandring; avisbidrag om Wied blev samlet i bogen »Gustav Wied i Breve« (1946). En rum tid senere afrundede han denne side af forfatterskabet ved at bearbejde nogle af sine avisartikler om Bødtcher, Poul Møller og Stuckenberg; de blev til bogen »Litterærhistoriske Epistler« (1960). Længst beskæftigede han sig med Stuckenberg-kredsen: i et universitetsfestskrift (marts 1962) udgav han nogle nyfundne manuskripter til Fagre Ord og påviste, at Ingeborg Stuckenberg har en meget betydelig andel i romanens tilblivelse; og i vort Selskabs skriftserie udgav han en brevveksling mellem Viggo Stuckenberg og Sophus Claussen (1963).

De syntaktiske eller syntaktisk-stilistiske studier indtager en forholdsvis beskeden plads i Brøndum-Nielsens forfatterskab, men et par af dem

hører til det bedste, han har skrevet. Ikke mindst gælder dette den undersøgelse, som efter forskellige mindre tilløb i form af en afhandling og nogle avisartikler endte med at blive til en hel bog, »Dækning – Oratio tecta i dansk Litteratur før 1870«, der fremkom i et universitetsfestskrift i 1953.

Det fænomen, Brøndum-Nielsen her behandler, har ikke været upåagtet; det har gået og går under forskellige, ikke videre oplysende navne: Høysgaard kaldte det »en *Conjunctivus historicus* i Dansken«, men almindeligvis har man talt om style indirecte libre, erlebte Rede o.l. De termer, som Brøndum-Nielsen foreslår, er bedre, navnlig den sidste, da den klarere indsætter fænomenet i sammenhængen med de to former for replikgengivelse, det har relation til, den direkte tale eller oratio directa og den indirekte tale eller oratio indirecta. Dækning eller oratio tecta er en mellemform mellem direkte og indirekte tale; den udelader signalet for, at der er tale om replikgengivelse, og den slutter sig til den direkte tale ved at fastholde helsætningsformen, men til den indirekte ved forskydninger i pronominer og i verbets tempus. Ved denne særlige gengivelsesform er det, med Brøndum-Nielsens ord, »muligt at lægge ligesom et tyndt, svagt dækkende Lag, en Lazur, over den refererede Ytring, saaledes at den direkte Tales individuelle Særegenheder kan skinne igennem«.

Oratio tecta-monografien er i lige grad værdifuld ved det righoldige eksempelmateriale og ved analyse og karakteristik af dækningens mange varierende former. Brøndum-Nielsens fine sprogøre kommer rigtigt til sin ret her, i så fuldt mål, at læseren overgiver sig også i de tilfælde, hvor han måske selv har svært ved at erkende, at der faktisk foreligger oratio tecta.

Brøndum-Nielsen afslutter sin monografi med på to punkter at revidere de tidligere forestillinger om dækningens væsen og forekomst: dækningen har sin rod i det talte sprog, den er ikke et litterært eller i det væsentlige litterært fænomen; og den holder ikke sit indtog i dansk litteratur med J. P. Jacobsen, men er solidt hjemlet i kilderne lige fra omkring år 1500.

De erobringstogter i det svenske, som Brøndum-Nielsen påbegyndte i sin tidlige manddom, blev afsluttet med to sejrige fremstød i 1950erne:

Ved en gennemgang af tidsskriftet Samlaren fandt han en omtale og gengivelse af et fragment af et såkaldt »Fornsvensk dikt om Christi uppståndelse«. Visse påstande i den første udgivers karakteristik af teksten

måtte umiddelbart vække hans mistanke, og en nærmere undersøgelse godtgjorde, at hele denne bestemmelse var grundigt forkludret: fragmentet var ikke skrevet »på en sydsvensk, troligen sydsmländsk dialekt«, men på gammeldansk, nærmere bestemt skånsk, det skulle ikke dateres til 1360–70, men til ca. 1325, og det var ikke en del af en rimet passionshistorie, men rest af en rimet gengivelse af det apokryfe Nikodemus-evangelium. Det lille fragment var på sine steder svært læseligt, og skadelidt var det også, idet dele af teksten simpelt hen var skåret bort. Brøndum-Nielsen underkastede fragmentet en indgående palæografisk og sproglig undersøgelse. Det lykkedes ham med tilnærmelsesvis sikkerhed at restituere teksten, og han udarbejdede en omfattende tekstkritisk og sproglig kommentar til den. Resultatet udkom i vort Selskabs skriftserie, »Et gammeldansk Digt om Christi Opstandelse« (1955), ejendommeligt nok altså med hovedsagelig bevarelse af den første udgivers noget unøjagtige titel, men med den markante afvigelse i det essentielle: ikke fornsvensk, men gammeldansk. Få gammeldanske tekster, om overhovedet nogen, har fået en tilsvarende udtømmende behandling.

Ikke mindre beundringsværdig er hans sidste større tekstundersøgelse, »Fra Skaanes Senmiddelalder« (1959), der ligesom Rimkrønikebogen fremkom som universitetsfestskrift til en konges 60 års dag, nu Frederik IXs. Fra Skaanes Senmiddelalder behandler en birgittinsk postil, der under titlen Svensk Medeltids-Postilla III blev udgivet af den med rette ansete G. E. Klemming, som i sit kortfattede »Efterord« bidrager til en bestemmelse af sprogformen med følgende bemærkning: »afskrifvarne hafva tydligen varit af Skånsk börd, i följd hvaraf språket företer en mängd danismer och andra egendomligheter«, og som til fem af postillens prædikener knytter den bemærkning, at de »äro på danska«. Endnu engang må Brøndum-Nielsen korrigere: teksten er ikke en daniserende afskrift, men en egentlig dansk oversættelse, i skånsk sprogform (et enkelt afsnit dog på øsmål). Til dette resultat er han nået gennem en indgående sproglig undersøgelse, som også sætter ham i stand til at foretage en sproglig forfatterbestemmelse, altså opdele teksten i afsnit, der har haft forskellige oversættere. Tillige fremdrager han træk, som klart skiller den skånske prædikeform fra den svenske. Og i en meget nyttig afsluttende del, der bærer den alt for beskedne overskrift »Ordregister«, har han bl.a. givet vigtige bidrag til belysning af forholdet mellem skånsk og svensk.

Anders Bjerrum har betegnet Fra Skaanes Senmiddelalder som måske

den bedste af alle Brøndum-Nielsens filologiske tekstbeskrivelser. Den rager i al fald højt op, og den kan således udgøre en værdig afslutning på denne oversigt over forfatterskabet.

Den Brøndum-Nielsen, som blev kendt af en større offentlighed, var i første omgang den lærde mand, som ikke holdt det for et rov at påtage sig en dagbladsskribents skikkelse, men i en lang årrække formidlede sin videnskabs små og store resultater til brede kredse; denne side af hans virke vandt megen påskønnelse. I anden omgang lærte offentligheden ham også at kende som en mand, der i høj grad havde sine meningers mod og ikke tog i betænkning at sige fra, når noget forekom ham at være forkert, traditionens forsvarer eller – vist med Poul Henningsens ord – filologen, der altid var villig til at kæmpe mod fremskridtet (hvad det så er); om denne side af hans virke har der naturligvis været divergerende meninger.

Han indtog en markant holdning i retskrivningsdiskussionen. En ikke helt lille del af hans journalistik er indlæg i diskussionen om de store kontra de små begyndelsesbogstaver i substantiver. I sin ungdom havde han selv brugt den ortografi, som da var på mode i højskole- og filologkredse; bl.a. er disputatsen således skrevet med små bogstaver. Senere kasserede han denne nye ortografi som mindre hensigtsmæssig. Da Hartvig Frisch i 1948 gennemførte sit retskrivningskup, der ikke blot betød små begyndelsesbogstaver i substantiver, men også indførelse af bogstavet *å* og af de under flere synsvinkler højt betænkelige datidsformer *kunne*, *skulle* og *ville*, måtte Brøndum-Nielsen naturligt finde sin plads blandt de kontrarevolutionære, hvor han blev en af de mest aktive. Han hørte til den »Kreds af det danske Sprogs Venner« (blandt andre Christian Elling, Martin A. Hansen, Johannes Jørgensen, Jacob Paludan og Paul V. Rubow), der i 1951 udsendte protestpjecen »Truslen mod vort Skriftsprog«, og han blev formand for den i 1955 stiftede forening »Dansk Sprogværn«, hjemstedet for de mest militante af den nye retskrivnings fjender. I øvrigt skruede han sin egen ortografi tilbage til et endnu ældre stade end det, der var gældende indtil reformen i 1948.

Retskrivningsstriden var ikke den eneste batalje om sproglige spørgsmål, han deltog i. Det føles som en selvfølge, at han måtte tage afstand fra Sven Clausens nordiske målstræv, ikke fordi han var fremmed for nordiske hensyn, men fordi hans sprogfølelse naturnødvendigt måtte opføres over de clausenske excesser.

Man kan mene, at disse gamle stridigheder ikke fortjener at blive dra-

get frem; men de hører med i billedet af Brøndum-Nielsen. Han var ikke bare den stille lærde, men i høj grad også en handlingens mand, en stridsmand, der forfulgte sine mål med overordentlig styrke, ikke god at bide skeer med.

Offentligheden fik lejlighed til at se det igen, da han kæmpede mod udleveringen af de islandske håndskrifter. Som mangeårigt medlem af den arnamagnæanske kommission og dennes formand gennem en år-række havde han et indgående kendskab til, hvad sagen drejede sig om. Argumenter savnede han ikke, heller ikke gode hjælpere, og virkelig kunne han notere flere sejre undervejs; men det afgørende slag blev som bekendt tabt.

Man ser ham for sig i hans vidunderligt righoldige bibliotek med skindryggenes og skrivepultens varme hygge, flittig og koncentreret, med excerptkapsler og de vigtigste håndbøger inden for rækkevidde og med de foreløbige resultater, manuskriptark med hans karakterfulde skrift, lige ved hånden. Han var en utrættelig arbejder med en vældig kapacitet. Samlerflid, grundighed, respekt for detaljen – han besad i høj grad akribi; og det er nødvendigt, men ikke tilstrækkeligt.

Men hertil kom hans klare hjerne, hans evne til at indleve sig i en sprogform og finde frem til det for en tekst karakteristiske, hans konstruktive fantasi, der blev holdt i ave af nøgtern kritik (om end ikke altid helt effektivt – Marius Kristensen kan have ret i at tale om hans undertiden vel store skarpsindighed).

Endnu et træk må føjes til: hans videnskabelige gennemslagskraft var i meget høj grad betinget af, at han var en praktisk mand med styrke og handlekraft og en organisatorisk begavelse, der her ytrede sig som evne til at overskue et meget stort materiale, se linier tegne sig og med fast hånd tilrettelægge en strategi for en behandling.

Med ydmyghed over for sin opgave forbandt han en berettiget faglig selvtillid. Den kunne i visse tilfælde blive til noget, der mindede om faglig stædighed; det faldt ham svært at tilbagekalde tidligere fremsatte påstande.

Vel fordi han havde erfaret holdbarheden af det faglige grundlag, han selv byggede videre på, og erkendt, at meget endnu var ugjort inden for rammerne af den faglige tradition, som han repræsenterede, forholdt han sig afvisende til nyere strømninger inden for sprogvidenskaben; men læser man hans bidrag til den i perioder meget ophedede debat, fx hans indlæg på Nordistmødet i 1946, bliver man slået af det mådehold, han

faktisk lagde for dagen. Med dette skal dog ikke være sagt, at han ligefrem lærte sig at elske strukturalisterne.

Han var akademisk lærer gennem et meget langt åremål og har haft afgørende betydning for mange af sine elever. Det er svært nu at forestille sig tilstandene, før han blev ansat; men sædvanligvis pålidelige kilder har vidnet om, at den unge docent og nybagte professor for sine studenter stod om banebryderen og igangsætter, der tilvejebragte orden og klarhed. Han skabte sig en autoritet, som han bevarede; de af hans elever, der fortsatte inden for videnskaben, har vist – bortset fra enkelte særlig hårdhudede undtagelser – aldrig kunnet frigøre sig for en fornemmelse af, at deres forskningsresultater først var helt i orden, når Brøndum havde sagt god for dem. Den faglige strengthed var ikke nogen hindring for et efter datidige omstændigheder ret nært forhold til de studerende, bl.a. befæstet ved ekskursioner.

I den senere del af hans embedsperiode havde de studerendes interesser taget andre veje, og han kunne virke lidt træt, lidt resigneret. Men pligttopfyldende var han og elskværdig over for studenterne, på en lidt distant måde. Og undervisningens høje akademiske niveau blev fastholdt.

Privat var han nøjsom og fordringsløs, med store cigarer som eneste mere iøjnefaldende last. Hænderne sad godt på ham, han indbandt bøger med håndværksmæssig dygtighed. Han var næsten til det sidste adræt, havde glæde ved at bevæge sig; højt op i årene var han en udholdende cyklist.

Han førte sig med naturlig værdighed, men var i privat omgang ikke tilknapet, tværtimod, han kunne forgylde et samvær med ånd og varme. Lune havde han, stundom krydret med malice, men oftere uden brod, en munterhed over det elementært komiske.

Han havde en aldrig hvilende faglig interesse, men også en levende interesse for mennesker. I Videnskabernes Selskab kunne de to interesser gå op i en højere enhed, og her blev han et meget ydende medlem. Han bidrog gennem årene til det tværfaglige samvær med hele 30 »meddelelser«, vistnok noget i retning af en rekord. Mange medlemmer vil huske den aften, den 1. november 1974, da han gav sin sidste meddelelse her i Selskabet, med den pointe, at han ikke gjorde meget ud af den egentlige anledning, afslutningen af Gammeldansk Grammatik, men i stedet gav et indblik i, hvad der nu optog ham, arbejdet med den anonyme skolekomedie *Vincula Petri* fra omkring 1700. Det arbejde blev også fuldført: den lille bog blev udsendt på hans fødselsdag i 1975.

Mod slutningen var han fysisk svækket, men sin ånds klarhed havde han i behold til det sidste. Han var mæt af dage og havde gjort sit arbejde færdigt, da han døde efter få dages sygdom.

Han var den førende skikkelse inden for dette århundredes nationale filologi. Vi bøjer os i dyb respekt for den gerning, han har øvet.

Vi vil ære hans minde.